

Régi dolgok.*

*Hogy lettem én 1835-ben Székely-Kereszturon egyenruhás
— togatus — deák?*

Sokat gondolkoztam azon, vajjon leirjam-e tanuló életemből ezt a nevezetes jelenséget. Vártam is, tán szegény Jakab Elek, tán Benczédi Gergely barátunk irni fog ilyen dolgokról, felhányva, kikutatva régi jegyzőkönyveket, hogy kimutathassa, a tanuló gyermekek miként vedlettek át deákokká, minthogy ez régen egy fontos jelenség volt minden tanuló életében. Akkor nem úgy, mint most, csak úgy egyszerűen, mentek át egyik osztályból a másikba. Kimenekülni a korbács — ferula — pof vagy arculütés, féllábra állítás, többféle sújtás, hajránczigálás és egyéb sok büntetés sulya alól s némi felsőbb-ségre érni s magába egy kis hatalomra jutni, nem kis dolog volt és mikor még az embert urnak kezdték szólíthatni, hej de be jólesett!

Tudnivaló, hogy a székely-kereszturi gymnasiumban, az ugynevezett poetika és rethorika osztályig tanítottak, s a poetika classisba levő tanuló már deák lett s kinek eddig eljutni szerencséje volt, mint már megkülönböztetett egyén vált ki több tanuló társai közül. Elején az évnék már készitgetni kellett az akkori műnyelv szerint, a *patkószeget* — versus adonicus —; september vége felé a pherecratesist. Sok fejtörésbe és tollrágásba került ez. Kikeresni a Synonimbusból minden szótag mértékét, midőn még a szómértant nem tanultuk meg, s ennek csak kezdetén voltunk, bizony sok fáradságba került. Még boldog volt, kinek volt olyan barátja, pártfogója, ki segített, vagy javitgatta sok kingyötörte faragványait. Emlékszem, hogy egy ilyen kinos szülemény után ezt a megjegyzést irtam, minthogy nekem nem volt, mint szegény tanulóinak, a ki segítsen vagy javítson valamit gyenge tákolmányomon.

Nunc tales potui tan —
Tum componere versus;
Correxit quia nemo.

* Papságunk általánosán tisztelt emeritus tagjától közöljük ez érdekes olvasmányt. — *Szerk.*

Az az : most csak ilyen verseket írhattam, mert senki se javította, vagy igazította ki. Kaptam is az én érdemes professoromtól, Koronka Józseftől ezt a : Lecta : t. i. 0000 ; a mi azt jelentette, hogy vissza van vetve, miért is más dolgot — exercitium — kellett csinálni.

Nó, de ezután mindjárt eljött az ugynevezett őszi, vagy szüreti szünet — feria — s hazabocsátottak két héti szünetre. Ez alatt már minden deákujonez — novicius — el kellett készíteni, vagy megszerezni egyenruháját — uniformis — t. i. dolmányt, — később magvarka — toga, — övet — cingulum, magostetejű kalapot ; még pálczát is kellett szerezni, hogy a deák annál ünnepélyesebben nézzen ki, de ez már nem volt nélkülözhetetlen s ennek hiányáért büntetéssel nem is sújtottak, midőn az előbbieket szigorú büntetéssel sújtották, keservesen büntették.

Hárman voltunk kezdettől, azaz 1830-tól kor-tanuló és osztálytársak, szegény Jakab Józsi, Gál Zsiga és én Albert Jancsi, kedves jó barátaim mind halálig, ők Szent-Gericzéről, én Ny.-Szt.-László szomszédfaluból. A szüreti szünet beteltével, hátunkra felpakolva, gyalog vittük egyenruháinkat s élelmünket. Keservesen emlékszem, hogy a Lócz hegyen utólért a havazás s hogy e miatt Nagy-Solyosba bemenekültünk ottani pap Gyöngyösihez s e miatt későn estve érkezünk Kereszturra. Nó, de megjöttünk Isten után ; s a szorgalmi idő beálltával a legközelebbi szombaton következett a deákká avatás szertartása, hogy felvehessük az egyenruhát. Innepélyes összegyűlése volt ez az ifjúságnak ; a nagy csengettyűvel csengettek, mire szívünk is megdobbant. A főnök — senior, ki rendesen kolozsvári végzett diák volt, felment a szószékbe ; a felavatandók egy sorba ülve, felmondották a latin Confessiot, mindenik egy-egy hitzikket, azután külön-külön mindenik a következő kérést intézte a nagyközönséghez : Humanissime Domine Senior et domine exactor, totumque fori juratoralis Commembrum, nec non juvenus ornatissima ! non dedignemini vos me in numerum dominorum togatorum recipere, quod si ego a vobis fuero adeptus, ego quoque leges vestras omnibus in punctis observaturum, Caetus arcana non divulgaturum fide mea christiana compromitto spondeoque ego. Itt kimondta a nevét. — Magyarul : Igen tisztelt Főnök és számvevő urak s minden tagjai az esküdteknek, nemkülönben jeles ifjúság ! Méltóztassanak engemet a diák urak számába bevenni, mit ha én tőletek megnyerendek, én is kötelezem magam, hogy a ti törvényeteket minden pontjában megtartom, a társaság titkait el nem árulom — (hogy titkai lettek volna, erről mit sem tudok)

— és ígérem is“. És ha semmi észrevétel vagy kifogás nem történt, meg lett a befogadás, mit a főnök kijelentett s innen kimenve, rögtön megkezdődött az intézkedés a frequentatio megkezdésére, a mi csaknem *vezeklés* számba megy, a mi mindjárt látható a következőkben:

Beállítottunk lakószobánk közepére egy asztalt, rendesen másodmagunkkal, arra felraktuk könyveinket, ott volt a Parizpápai dictionariuma, a Synonimus, a plenior és Molnár grammatika, a Méhes Sámuel arithmetika, a germanica, Phedrus, Ovidius Metamorphoseon, theologia dogmatica, ugynevezett Markus theologia, az erkölcstan, a precionále, jeles könyörgéses könyv, Koronka saját kezeivel írva, két predikacios könyv — ugynevezett: archa — egyik mind saját kezű irat, a másik gyűjtemény különböző írásokkal, hogy legyen a diákoknak mit könyörögni s mit predikálni, s ne kellessék másoktól az oskolán kívül kéregetni; ott volt a praecepta morum, erkölcs szabályok, nagyobb és kisebb rethorika, Cicero oratioi, templomi és halottas énekeskönyv, periodogia, ezen kívül egy-egy olvasó könyv, még a jeles Polyanthea, melyből a szép hasonlatokat, a virágokat lopogattuk, a mi el is csuszott, mert Koronka elnézte, sőt mint látszik, szívesen is vette az ily plagiumokat. Sat. sat. Rendesen kettő frequentalt együtt s ha egy szobából ki nem került, a szomszéd szobából jött által. Négy hétig tartott ez a szigorlat. Bizony hosszú volt ez. Ha idegen diák jött, s főképp, ha esküdt, — juratus — fel kellett kelni, megkínálni illedelmesen ülésel, placeat, dignetur sedere, minden reggel és este precesre járni, szintén a templomba is kétszer párosan, illedelmesen, játszás, tászigálódás nélkül menni, ott együtt énekelni s minthogy kántor nem volt, az egyiknek éneket kezdeni és az istentiszteletet a legkomo-lyabban végezni, mert jaj annak, ki a legkisebb hibát is elkövet. Ez még mind hagyján; de volt az iskolának egy törvénytára, ebben a törvény így szól: Hora cumbendi 10a vespertina, surgendi 5a matutina statutur. A lefekvés ideje estéi 10, a felkelés reggeli 5 óra, de a szegény frequentausok ki voltak szolgáltatva az oeconomus — gazda szeszélyeinek és önkényének; mert tetszése szerint költhette fel őket, néha még 1 órakor is. E volt a legkeservesebb és bosszantó. Egy ilyeu alkalomra csinálta volt, ha jól emlékszem, egy Gáspár nevű ifjú ezt a poémát:

Mitte tantum tu Arkosi
Prima hora excitavi
Deus mihi non det bonum
Si tribuo tibi donum.

A donum, az ajándék pedig állott vagy egy darab, vagy egy szál gyertyából, minthogy az oeconomusnak erre szüksége is volt, mert gyertyával el kellett magát látnia. Ez az Arkosi — Mosi — volt az, ki a Josefstadti fogságot is kiszenvetde, szerencsésen hazajött az ángolnyelvet fogságban megtanulta és aztán szülőföldén még paposkodott, kedves barátom volt.

Sok eféle jut eszembe, de még egy csintalanságot, a mi velem történt, hadd mondjak el. Volt egy gyermekkori játszótársam s holtig leghivebb barátom N. Sándor. Talán irigykedve, hogy nálánál valami kevéssel ifjabb, deák lettem, látva, hogy 12 és 1 óra között, mikor mások még az ebéden voltak, én az asztaltól felkelek, az ülést megunván, kinyitotta az ajtót 's kiabálni kezdte, hogy én nem ülök, megharagudtam s a tüzhely alól egy darab fát kivévén, miután eleget kértem, hogy hallgasson, vagy kétszer, háromszor jól rávertem s akkor ordítani kezdett, hogy jöjjön le a' Rector. Szerencsémre talán nem lévén otthon, nem jött le, de az egész oskolában hire volt, 's én féltem is, hogy fel nem szabadulok s legalább még egy héttel a' frequentatiot meg kell toldanom; egyéb bünömről nem tudok s nem is emlékszem.

És e szerint valahogy 4 hét multán kiszenvetvén e zárdaszerű vezeklés idejét, remegtem s féltem a gondolattól, hogy fel nem szabadulok. Szerencsénkre volt egy jó lelkű, higgadt és mivel Seniorunk, Vajda István, nem sokára siménfalvi pap, az iskolai esküdtszék — jurati — elnöke, ki a siménfalvi olvasótársaságot is alapította s a község miveltségére nagy hatása volt, a mint tudjuk is, minden ujczot az esküdszék határozatából felszabadított, még pedig dicsérettel — cum laude — s így engemet is. Ez nagy és boldog szó volt! Gaudeamus igitur! Örvendjünk. Liberatio! Következett erre, miután a' Rector vasárnapi concio alkalmával ezt felolvasta, egy kis áldomás. Kinek egy kis bora volt, kinek egy kis pálinkája, kinek egy kis rétesse, kinek egy kis szájonája, turója, kiuek egy kis szentábrahámi fonatos kalácsa, kinek egy kis pecsenyéje sat. sat. vigan, barátságosan elköltöttük. Egy kis zajt és lármát is eltúrtek. Ez se volt baj. Boldog reményim 's bánatom tanyája! Megmenekültem a 'sok veréstől. Eltűntek! Önérzetem kezdett jelentkezni. Ekkor értem életem 15-ik évét, melyről az én Ovidiusom azt mondja: poteratque puer, juvenisque videri, — még gyermek is, még ifjú is voltam. Dicsőség Istennek!!

ALBERT JÁNOS,
a' frequentánsok utolsó mohikánja.

János Zsigmond fejedelem Árpád- és Anjou-utód.

Kropf Lajos jeles tudósunk, a British-Múzeum magyar tisztviselője, a Magyar Könyvszemle legújabb füzetében behatóan ismerteti I. Zsigmond lengyel király imakönyvét, melyet a British-Múzeum leg-ritkább kéziratái közt őriznek. E becses ritkaság egyik Sobiesky hercegnő férjhez menetele alkalmával 1719-ben került Angliába.

A kiválóan díszes kiállítású imakönyv egyik lapját a tulajdonos lengyel király hű arcképe díszíti, a mint prémes skálrlát köpenyben a megváltó előtt térdelve imádkozik. Az imakönyv vége felé az üresen hagyott hártyalapokon sok egykorú följegyzés olvasható, némelyik a király nejeének, Bona királynénak, saját kezétől. Egyik följegyzés leg-idősebb gyermekök születéséről így tanúskodik:

„Die martis hora quarta noctis statim pulsata 18 Januarij 1519. Cracovie nata est Illma. Dna. Isabella Casmiriensis ut felicissimis auspicijs et vehementissime desideratis.“

Izabellának (Erzsébet), anyai ágon nagyanyjának, Aragoni Izabellának tiszteletére keresztelték az első szülöttet. Bona királyné, mondja Kropf Lajos, az Anjou-ház magyarhoni ágának révén az Árpád-ház sarjadékának vallotta magát. Oxfordban a híres Bodleyan-könyvtárban máig meg van egy érdekes címere, mely atyai őseinek, a Sforza Visconti milánói hercegi családnak címerén kívül a lengyel, litván és aragoni, a magyar, a nápolyi Anjou és a jeruzsálemi királyi címereket egyesíti. Izabella királynéval tehát I. János királyunk *az Árpád-Anjou-ház egyik sarjadékát emelte a magyar trónra.* (Magyar Könyvszemle. 1902. 115. l.)

Fiát, János Zsigmondot, az utolsó választott magyar királyt, tehát méltán lehet Árpád- és Anjou-utódnak tartanunk.

Tudjuk, hogy János Zsigmond a hivatalos latin és magyar nyelven kívül olaszul és lengyelül is jól beszélt. Nem egy lengyel főúr élt udvarában és egész életén át igényt tartott a lengyel trónra. Meg is nyerte volna, ha agg atyjától öröklött gyöngé testalkata terveit a valósulás küszöbén meg nem hiúsítja.